

É R T E S I T Ő.

Comes Géza Kuun: Relationum Hungarorum cum Oriente gentibusque orientalis originis Historia antiquissima. Vol. II. Claudio-poli 1890. — 239 lap 8-adrét.

Gróf Kuun munkájának e befejező kötete tudományos irodalmunkban épen időszerűen jelenik meg. Tartalmával kézzel fogható tanúságot nyújt arról, hogy a magyaroknak a honfoglalást megelőző történeteit egyelőre nem annyira ásóval és kapával lehet megoldani, mint inkább szorgalmas historiai és philologiai munkával, és hogy mindenekelőtt az illetékes irodalmi források tanulmányozása útján kell azon adatokat és tényeket egybegyűjteni és földolgozni, a melyek őstörténetünkre nézve a görög és keleti irodalomban rendelkezésünkre állanak. E szempontból gróf Kuun előttünk fekvő kötete is a főnforgó kérdésekre vonatkozó forrás-anyag gazdag repertoriumával ér föl.

A munka általános céljait, azon föladatot, melyet szerző tudós dolgozatával megoldani óhajtott, az I. kötet ismertetése alkalmával (a *Budapesti Szemle* 1893 novemberi füzetében) módunkban volt már jellemezni. Az I. kötetben a keleti forrásokkal Jugriából egészen Etelközig kísérté el szerzőnk a vándorló magyarokat; a másoddikkal Etelközben találkozik velök, és egészen a honfoglalásig kíséri őket. Ugyanazzal a lelkiismeretes szorgalommal, mely az előző fejezetek kitüntető sajátsága, élénk tárja mindazon adatokat, a melyeket az arab és byzáncki irodalom a magyar őstörténet e korszakának megvilágítására szolgáltat. A mi az e sorok írójának irodalmi ismeretkörébe vágó keleti irodalmat illeti, a legnagyobb elismeréssel szólhatunk azon odaadásról, melylyel szerző e kötet fejezeteire nézve az arab és perzsa geographiai és historiai irodalom legrejtet-

tebb zugaiba benyomúlt. Keresztül-kasúl böngészte a De Goejétól kiadott *Arab geographiai könyvtárt*, Al-Masz'údi nagy munkáját stb. A fölhasználható adatok mindenfelé szét vannak szórva; szerzőnknek nagy fáradsággal sikerülhetett csak egybehordani azokat, összehasonlítás által értéköket meghatározni, kritikával ellenmondásaikat kiegyenlíteni, és így a legaprólékosabbnak látszó adatot is a régi magyarság történetének hasznára fordítani.

Nagyjában ugyanazon írókkal van dolgunk, a kiknek munkáiból szerző I. kötetének tárgyait világosította föl. Azonban ezek mellett itt egy újabb névvel is találkozunk, egy XI. századbéli perzsa íróval, kinek munkáját eddigelé se a magyar, se a külföldi irodalomban nem használták föl; értem Gurdézi-t, kinek az egyetlen oxfordi kézirat alapján használt könyvből szerzőnk fölötte fontos adatokat ad kezünkre a vándorló magyarokra nézve. Gróf Kuunnak sikerült egy akadémiái fölolvasásban e perzsa író forrásait, viszonyát a legrégebb arab írókhoz, nevezetesen a most sokat emlegetett Ibn Roszté-hoz földeríteni, s ez által tanulmányának e része, melynek csak legfőbb eredményét vette át a jelen könyvbe, nemcsak a hazai néprajz, hanem a keleti irodalomtörténet szempontjából is fontos fölfedezés számba megy.

E kötettel a vándorló magyarok a keleti országokból mindinkább nyugat felé közelednek és nyugati népekkel kerülnek kapcsolatba. Ez okból könnyen érthető, hogy szerző itt nem hagyhatta figyelmen kívül a nyugati forrásokat sem. A mivel azonban a magáéból hozzájárul, a forrásoknak lépésről lépésre összehasonlítása a keleti irodalomból merített adatokkal. Az ilyféle párhuzamok vonzó sajátosságát képezik e munkának. S e kutatások során az arab historikusok adatainak értékére nézve nagyon fontos kritikai eredményeket mutat föl. Kiemelem különösen azt, a mit a 42. lapon azon félreértésekről mutat ki, a melyeken Masz'údi a magyaroknak a byzánzi birodalomba való betöréséről szóló adatai alapulnak, és ennek kapcsán annak kimutatását, hogy a keleti források szakasztott azon jellemzését nyújtják a törökök harczi modorának, a melyekkel a nyugatiakban a magyarokra nézve találkozunk.

Ily tanulságokra lépten-nyomon akadunk a könyv két alapfejezetében: *De Historia Hungarorum in Atelkuzu* és *De Hungarorum in Magnam Moraviam excursionibus* stb. Ezekhez a teljes munkára tartozó pár nagyszabású Excursus van kapcsolva. Az egyikben az ephtaliták vagy, mint nevezni szokták, fehér húnok ethnographiai állását világosítja föl a keleti és görög forrásokból (89—

103. l.). Ez értekezés a keleti történet egy fontos korszakának ismeretére nézve is nagy hatással bír. Tudva levő, hogy az ephthaliták mily nagy szerepet játsznak a szaszanidák történetében, melyben legelőször találkozunk velök. A szaszanida történet kutatói ez excursusért nagy hálával lehetnek szerzőnk iránt. — Aztán (137—144. l.) azon szerepet mutatja ki, melyet a kazarok a középkori kereskedelemben játsztak; majd (147—155 l.) *de Portis Caucasiiis*, a Kaukázus historiai földrajzához, újult becses adalékokat. Az excursusokat (163—167. l.) magyarázó megjegyzések zárják be Mauriciusnak a magyarok taktikájáról szóló értesítéséhez.

Az igazat megvallva, e hat «excursus»-sal nincsen kimerítve azon tudományos kitérések lajstroma, melyekkel e munkában találkozunk. A könyv központi részeiben is szívesen ragad meg szerzőnk minden alkalmat, hogy a keze ügyébe kerülő kérdések körzéleire is kiterjeszkedjék. Mikor a magyarok érintkezését a bolgárokkal tárgyalja és az erről szóló forrásokkal végezett, a 10. és következő lapokon egy alapos értekezéssel szolgál a régi bolgárok nyelvéről; a 62. lapon figyelmünket egy összehasonlító tanulmány kelti föl, melyben szerző a Turul-mondát mindenféle csodás madarokról szóló egyéb néphagyományokkal hasonlítja össze.

Két terjedelmes index-szel könnyíti meg szerző gazdag tartalmú két kötetének használatát, azok számára, kik munkáját a magyar őstörténetre vonatkozó forrástanulmányaikban előreláthatólag állandó kézi könyvül fogják használni. Ez indexek annyiban szolgálnak rá különös kiemelésre, minthogy nem pusztá száraz szómutatók, hanem nagyrészt szorgalmasan kidolgozott cikkekcskéket tartalmaznak, az egyes cím��szók irodalmáról.

E bevégező részt a 169—184. lapokon azon főbb keleti szövegek előzik meg, a melyeket szerző a munka során földolgozott, vagy a melyekre gyakrabban hivatkozott. Nem hagyhatom említetlenül, hogy e fejezetet nem lehetett hazai nyomdában előállítani; van ugyan nálunk is keleti betű, de bajosan lehetne eléggé gyakorolt szedőre szert tenni, a kivel az ilyféle, pontosságot föltételező keleti szöveg kinyomatása alkalmával boldogulhatnánk. Nem szenved kétséget, hogy ez állapoton segítenünk kell, ha a keleti tanulmányoknak végre valahára nálunk is valamelyes helyet óhajtunk kivívni. Ha akadémiánk is részt vesz a keleti irodalom kiadatlan kincseinek ismertetésében és közzétételében, és e nálunk parlagon heverő tanulmányok előmozdításával is kiveszi részét a nagy európai tudományos munkából, tudósaink nem kényszerülnek keleti dolgaikkal

a külföldet fölkeresni, és nálunk is elkél egy-egy szedő, ki keleti szövegek kiadásánál közreműködhetik. Csak nem épen dicsekvésre méltó dolog, hogy a mit Németország legapróbb fészkeiben akadály nélkül kiadhatni, nálunk a legnagyobb nehézségekbe ütközik, csaknem lehetetlenségnek mondható.

S így gróf Kuun jelen munkája is arra való, hogy egy indítvány üdvösségét bizonyítsa, melyet ugyancsak szerző a keleti tanulmányok fölvirágoztatására nézve már 1892-ben akadémiánk elé terjesztett.

—zr—.

Kupa Árpád. A napszamosok. Regény. Két kötetben. Buda-Pest, 1895. Singer és Wolfner. Ára 1 frt 50 kr.

Az asztalos- és ácsmesterséget a műzsa már régóta kedvelik. A József-legendák legszebbjei az asztalosműhelyben játszódnak le, s mikor tőlünk nyugatra a romantika virágzott, nem egy szép elbeszélésnek hőse az asztalosmester, kinek képzelme a mesék országában kalandozik, míg keze tükörsímára gyalulja a fenyőfadeszkat. S Tieck asztalosmestere sem nagyvárosban lakik, hanem vidéken, mosolygó rétek szomszédságában s távolról látni az erdőt, honnan a szép egyenes szálfat a műhelybe szállítják. Nem tudjuk, Turkevén is ilyen szép-e a vidék, van-e erdeje, patakja, de annyi bizonyos: ott is él egy költői lelkű asztalosmester, kit eddig titokban látogattott a műzsa, ha gyaluját kezéből letevé. Csakhogy a titok most már el van árulva; regénye a *Budapesti Hirlap* hasábjain és Singer és Wolfner kiadásában is megjelent. Írójáról pedig ugyancsak a *Budapesti Hirlap* szokásos nagyhanguságával kimondja, hogy epikai erejű, csodálatos talentum, ki nagyszabású regényírónak ígérkezik.

A regény mindenestre érdekes; egyelőre azonban nem művészi szempontból, hanem írója helyzeténél fogva. Ha kívánjuk is, hogy a jóslat teljesüljön, most még a «nagy szabást» nehéz benne fölfedezni a pártatlan szemnek. Mert ha meg is van az írónak a maga eredetisége; az el van lepve, át van hatva idegen mintától annyira, hogy egyelőre szinte lehetetlennek látszik, annak erejét s értékét megállapítani. A «nagyszabású» regényírót pedig nem tudjuk képzelni másként, mint hogy már első próbálkozásában is, hibái, esetlenségei, nehézkességei mellett is a formában úgy, mint alakjai fölfogásában valami olyat mutat vagy gyaníttat, a mit másnál meg